

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Györfy István:

Iskola és népismeret¹

A tanítóképzés és a népismeret

A néphagyományok értékelésére és megbecsülésére elsősorban a néptanítókat kell ránevelnünk, mégpedig mindjárt a tanítóképzőben. Tanító-növendékeink nagyrésze már a szülői házból népi hagyományokat hoz magával, de mert azt látja, hogy ennek a tanítóképző nevelési programjában jóformán nincs semmi szerepe, maga sem becsüli semmire. Mikor pedig az életbe kikerül, egy felsőbbrendűnek minősített műveltségideál nevében maga is pusztítójává válik a neofiták fanatizmusával minden népi hagyománynak, „parasztosság”-nak, s maga is igyekszik felismerhetetlenül elvegyülni a középosztályban.

„Ma már a környezetismeret pedagógiai követelmény. Ez azonban nem merülhet ki a 'szülőföld földrajza' fontosságának hangsúlyozásával. A tanítónak ismernie kell azt a népi közösséget, amely a tanítványt formálta s amelynek ismét részesévé lesz a tanítvány, ha az iskolából kikerül.” – írja Bálint Sándor.²

A tanítót arra kell nevelni, hogy a népi hagyományt legalább is annyira becsülje, mint az iskolakönyv-műveltséget. „Legyen tisztában azzal, hogy az iskolai nevelés csak időleges, maradandónak csak a hagyományos népi tudást tekinthetjük.” Az iskola nyújtotta tudás évek múlva a legjobb esetben is az írni-olvasni tudásra, a négy számtani alpműveletre, s a hit legelemibb ismeretére zsugorodik össze. Minél jobban be tudja kapcsolni az iskolai műveltséget a népi hagyományos műveltségébe, annál maradandóbb lesz az iskolai műveltség a nép körében.

A néprajzot a tanítóképzőkben nemcsak mint külön tantárgyat kívánjuk taníttatni, de az összes tantárgyakban is a népi szemléletnek kell uralkodnia. A helyi hagyomány legyen az az alap, amire az elemi oktatás ráépül.

A középiskola és a népismeret.

A néphagyomány a népi műveltség összessége. Nincs az életnek egyetlen olyan vonatkozása sem, amelyben a hagyomány törvénye, a szokás el ne tudná igazítani a falusi embert. Az iskola és a könyv nyújtotta műveltség a nép körében ehhez képest nagyon szűkkörű és nem pótolhatja a hagyományt, de nem is lehet célja, hogy teljesen pótolja.

A néphagyomány, a népi tudás a magyar nemzeti műveltség tartozéka. A középosztálynak annyira magáévá kell ezt tennie, mint amennyire sajátja a magyar nyelv. Nem elégedhetünk meg tehát azzal, hogy népi elemeket vegyünk át a magasabb műveltségünkbe, hanem a nemzeti műveltség alapjává kell tennünk a néphagyományt. Ezen kell tehát nyugodnia a középosztály nemzeti műveltségének is, mely így alátámasztva az elnemzetietlenítés veszélye nélkül hordozhatja az európai műveltséget is, mert hiszen az európai művelt népek közösségébe is beletartozunk.

A középiskola az az iskolatípus, mely alapot ad az európai műveltség szintjének elérésére. Ez az iskola azonban idáig csak a közép osztály hagyományait vette tekintetbe s elgondolásunk szerint a jövőben el

¹ Részlet *A néphagyomány és nemzeti művelődés* című 1939-ban megjelent mű 68–71. oldaláról. (Szerk.)

² Tanítóképzésünk reformja és a néprajz. Ethn. 1937. 107–114. old.

kell fogadnia alapul a néphagyományt is. Ha ezt megvalósítjuk, áthidaltuk azt a roppant szakadékot, amely a nép és a középosztály között fennáll.

A középiskolába azonban nemcsak önálló tantárgyként óhajtjuk bevinni a népismeretet, hanem valamennyi tantárgy alapjává kívánjuk tenni. Így a vallási órákban a néplélektant, társadalomrajzot, a magyar órákban a néphagyományt, a népi művelődést, társadalomrajzot, település- és népiségtörténetet, a földrajz-természetráji órákban a település-földrajzot, tárgyi néprajzot, az ének és zeneórákban a népzeneét, a tornaórákban a népi játékokat, táncot stb. Minden középiskolai tantárgynak a néphagyományból kell kiindulnia és az egész tanmeneten ezen alapulniuk kell végighúzódnia az első osztálytól egészen az érettségi vizsgáig. Még az európai művelődés csúcspontján sem mondhatunk le arról a kiaknázatlan, nagy nemzeti megújíthatóságot jelentő forrásról, amit a néphagyomány jelent, aminthogy eszünkbe sem jut a magyar nyelvet egy világnyelvvel felcserélni. Egyébként Európa is azt kérdezi tőlünk, hogy mi az, amivel az európai műveltséget a magunkéból gazdagítottuk, s nem azt nézi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat. Európa az egyéniséget keresi bennünk és nemzeti elfoglultág nélkül mondhatom, hogy azok is vagyunk. Ha nem kötök béklyóba a magyar iskolázást a nem-reánk szabott külföldi tanterv-sablonok, hanem magyar szemmel, szívvel, lélekkel és bátorsággal nyúlunk középiskoláink reformjához, ahhoz a nemzeti életosztón parancsára a magyar népi-nemzeti irányban kell haladnunk, különben elvesztünk. Ezzel az iránnyal érjük el az egységes magyar nemzeti művelődést, mely urat, parasztot egyformán összeköt.

A középiskolai tanterv ilyen irányú átdolgozását azonban csak magyarlelkű tanáriaktól várhatjuk. Akik ennek híjával vannak, azokban még ha megvan is a jóakarát, elsikkad bennük a lényeg, munkájuk csak „magyarkodás” lesz. Ebben a kérdésben megalkudni nem lehet. Vagy már most alapjává tesszük a középiskolai tantárgyaknak, vagy várjunk vele mindaddig, míg fel nem nő egy olyan magyarlelkű tanárnemzedék, mely a néphagyomány nemzeti jelentőségével tisztában van. Addig pedig a népismeret (néprajz, néplélektan, társadalomrajz) hallgatását tegyük kötelezővé az egyetemeken.

A középiskolával kapcsolatban kell megemlékeznünk a cserkészetről is. A cserkészlet igen jó jellemnevelő intézmény, azonban abban az időben vert gyökeret hazánkban, amikor még nem döbentünk rá, hogy a világon egyedül vagyunk, s nem számíthatunk senkire, csak önmagunkra. Hittünk az emberiség szolidaritásában és egy európai lélek kialakításának lehetőségében. A cserkészlet bizonyos mértékig nemzetközi intézmény volt, de lassanként mindenütt nemzeti irányt vett fel. Nem kicsinylem le a cserkészmozgalom nagy nevelő értékét, de kívánatosnak látom, hogy hazánkban is alkalmazkodjék korunk uralkodó eszméjéhez s a magyar népi-nemzeti hagyományokat minden vonalon juttassa érvényre. A cserkészben ne csak minta európai polgárt, de minta magyart is lássunk. Minta magyar pedig akkor lesz, ha nemcsak a középosztály, hanem a magyar nép értékeinek is képviselőjévé válik. Szükségesnek látjuk, hogy a cserkész a néphagyomány értékelésében és ápolásában elől járjon, és ne elégedjék meg holmi népi motívumok felvételével. Ne magyarkodjék, hanem lelkileg is egyesüljön a néppel, így lesz majd belőle igazi nemzetvezető réteg.

Gondolatok a honismeret iskolai alkalmazásának lehetőségeiről

1. Megtiszteltetés számomra, hogy Esztergom pedagógusai előtt a honismeretről szólhatok.¹ Időszerű a téma, mert nagy szüksége van a magyar társadalomnak, azon belül pedig a tanulóifjúságnak a *helyi tudatra*, a *nemzeti önismeretre*. Nem valamely iskolai tantárgyról kívánok beszélni, hanem olyan tudás- és készségrendszeréről, amelynek helye van a magyar óvodákban és iskolákban.

Bevezetésként két alapkérdést érintenem kell.

Az első az: *időszerű-e ma a honról beszélni*, a honról ismereteket, élményeket szerezni és terjeszteni. Hiszen napjaink folyamatait szemlélve akár anakronizmusnak, idejétmúltnak is érezhetjük a haza fogalmával, értékeivel való foglalkozást. Azt tapasztalom, hogy vannak, akik értetlenül, érzéketlenül

¹ Esztergomban az „Iskola és honismeret” című konferencián 2008. november 14-én, valamint a II. esztergomi pedagógiai napon november 24-én elhangzott előadások szerkesztett szövege. (a Szerk.)

hallgatják Kölcsey Ferenc érzelmekkel fűtött intelmét: „Mert tudd meg: a szóban – haza, foglaltatik az emberi szeretet és óhajítás tárgyainak egész öszvessége. Oltár, atyáid által Istennek építve; ház, hol az élet első örömeit ízleled; föld, melynek gyümölcse feltáplált...” Nem értik ezt a vallomást, mert oltárt inkább az anyagi javaknak emelnek, a háztól főként modern infrastruktúrát várnak, a hazai helyett idegen földek gyümölcsére vágyanak.

Tapasztalva az ilyen, közvélekedésben eluralkodó nézeteket meg kell erősíteniünk magunkban – és az általunk elérhető emberek körében – azt a meggyőződést, hogy a változó történelmi idők ugyan módosítják az ember és a nemzet, a haza és a nagyvilág közötti összekötő szálakat, alapvetően megváltozhat a kapcsolatrendszer, továbbra is nélkülözhetetlen azonban valamiféle *talaj* az egyes ember és a közös sorsban élő embercsoport számára. Talaj, amelyben gyökerezik, amelyből – szellemileg, a hagyományok által – táplálkozhat, amelyre nehéz időkben is építeni lehet. Mind a történelem, mind a jelen bőséges példatárát mutat számunkra arról, hogy az emberi boldogságnak, boldogulásnak alapvető feltétele, velünk született igénye a valahová tartozás tudata, amely nélkül elgyengül, megbetegszik a személyiség.

Hogyan is jeleníti meg a kivetettséget Kölcsey a Himnusz hatodik versszakában? „Szerte nézett, s nem lelé / Honját a hazában”. Azt sugalmazza ez a nagyszerű költői kép, hogy az otthonérzet a haza fogalmának talán legerősebb eleme. Mindannyiunknak szükségünk van erre a *honra*. Tamási Áron Ábelnek szállóigévé lett mondata egyenesen azt állítja: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Németh László ezt úgy mondja ki: „Nincs ép lelki élet szülőföld nélkül.”

A haza, a hon tehát az a hely, ahová tartozunk. De nem csupán egy adott földrajzi táj, hanem a benne együtt élők történelmi közössége is, valamilyen kulturális örökségben való részesedés. A hon, a haza ismerete tehát egyéni érdek, belső érzelmi és értelmi világunk harmóniájának alapja. S ebből következik a másik kérdés, amely a honról szerzett képünk *tartalmát* keresi, s elvezet a honismeret *közösségi jellegéhez*. Ha fontos az otthonlét tudata, akkor abban benne van megismerésének fontossága. A honismeret tartalma pedig – az előző kérdésre adott válasz alapján – a tágabb vagy szűkebb pátria természeti és társadalmi adottságainak, a helyi közösség múltjának, valamint történelmi útja során kialakított kultúrájának, hagyományainak a feltárása, megismerése. Ebben a tartalommal már a *közös értékek* játsszák a főszerepet, ezek motiválják a honunkhoz való kötődéseinket.

Péter László szegedi professzor biztatása a honismereti tudat lényegét hirdeti: „az uniformizálódó világ szürkesége ellen szedjük össze a helyi örökség sajátos szívárványszíneit, őrizzük meg, és adjuk át a 21. századnak”. Ha ezt komolyan vesszük, akkor a honismereti tevékenységnek szélesebb körű, társadalmi jelentőségét is igazoljuk. A két alapkérdést tehát úgy válaszolhatjuk meg: igenis időszerű a honnal foglalkozni, mert az egyed is és az emberiség is gazdagodhat a feltárt erőforrások által.

2. Előadásom címét készen kaptam, s megértésüket kérem, ha a rendelkezésemre álló félórában nem tudok annak minden elemére kitérni. A honismeret-helytörténet néven összefoglalt ismeretkör meglehetősen összetett tartalmú. Olyan tudáselemeket értünk rajta, amelyek kiegészítik a hagyományos tantárgyi keretben folyó oktatást. Része a népismeret – a magyarság néprajzi jellemzőinek bemutatása –, a szűkebb haza történetének megismerése, a helyi társadalmi és kulturális teljesítmények számbavetele, a lakókörnyezet hagyományainak ápolása. S bár a tanterv lehetőséget ad hon- és népismeret tanítására az 5. vagy 6. osztályban, a helytörténet oktatására a 8. vagy 9. osztályban, a honismeretre mégsem az önálló szaktárgyi struktúrává alakulás a jellemző hazai viszonyaink között, hanem inkább azt mondhatjuk: a honismeret olyan hálózatot alkot, amely több tantárgy ismeretanyagát áthatja. Egyre határozottabban hat az a tendencia, amely a differenciáltan elkülönülő szakismeretek helyett az integrációt erősíti, amely nem tantárgyakban, hanem kompetenciákban gondolkodik; ebben a szerkezetben a honismeretnek jó alkalma, sajátos szerepe lehet.

A honismeret-helytörténet iskolai helyét, közvetítésének lehetőségeit külső és belső tényezők határozzák meg. A külsőn azt a társadalmi környezetet értem, amelyben a munka folyik, a belsően pedig a tevékenységben résztvevők adottságait.

A társadalmi környezet leírására most nem vállalkozom, azt emelném ki csupán, hogy különféle konfliktusokkal kell megbirkóznia a ma emberének mind egyéni, mind közösségi életében. Ott nyílnak meg tágabb kapuk a honismeret számára, ahol az iskolafenntartó és a nevelőtestület felismeri: a konfliktusok kezelésének egyik eredményes módja a helyi kötődések megerősítése. Aki otthon érzi magát egy adott településen vagy régióban, az feltehetően egészséges lélekkel és tudatos felelősséggel él együtt környezetével. Határozott meggyőződésem, hogy az utóbbi évtizedek életmódbeli változásai, a hagyományos közösségek felbomlásából következő válságjelek kezelésében a honismereti nevelés

eredményes eszköznek bizonyulhat, kedvezően befolyásolhatja mind a társadalmi együttélés, mind a személyiségfejlődés harmóniáját. A társadalmi mozgástoktól függetlenül is szembe kellett nézni a közösségi és egyéni értékvesztés következményeivel. A kezdeményezésen, öntevékenységen és felelősségen alapuló polgári gazdaszemlélet szinte teljesen odaveszett; az állami gondoskodástól való függés hosszú évtizedei után nem csodálkozhatunk, ha gyengék az önmagunkról való gondoskodás erői.

Ez a külső környezet gátolhatja ugyan a honismereti munka sikerét, értelmét azonban egyáltalán nem kérdőjelezi meg. Sőt: úgy gondolom bekövetkezhet egy új felvirágzás mindenütt, ahol felismerik, hogy a helyi kötődések újratertemzésében, a közösségformálásban, a történelmi folytonosság erősítésében hatalmas szerep várhat rá. Hiszen egy település önkormányzata aligha találhat jobb szövetségest a honismeretet, a helytörténetet művelő egyénekkel és szervezetekkel, mert azok a szűkebb pátria értékeit tudatosítják, gyarapítják. Nem véletlen, hogy egyre jobban odafigyelnek országszerte a műemlékek állapotára, hogy rohamosan nőtt az utóbbi 20 évben – különösen a milicentenárium éveiben – az emléktáblák, emlékművek, szobrok száma, hogy alig van falu, amely ne mutatkozna meg képeslapon, prospektuson, világhálós honlapon, mert számítanak értékeiknek az idegenforgalomban hasznosuló megmutatására, hogy a falvak és városok utcaneveiben a helyi jellemzők markánsan megjelentek, hogy tudatosan terjesztik a helyi termelvények hírét, hogy tartalmasabban igyekezünk megülni helyi és nemzeti ünnepeinket. Úgy vélem, a honismereti, helytörténeti motivációkból támadt kezdeményezések a legtöbb helyen sikerre számíthatnak, ha csak nem vetnek gátat ennek az önkormányzatok és kulturális intézmények gazdálkodásának egyre szűkülő anyagi keretei.

Biztató jeleket abban látok, hogy – tapasztalataim szerint – egyre több iskola ismeri fel a helyi értékek vállalásában rejlő löbbletet. Tudunk arról, hogy a tanárok épp azzal igyekeznek érdeklődést kelteni tantárgyuk, iskolájuk iránt, hogy nevelési programjukba a szűkebb haza történelmének, művészeti alkotásainak, néphagyományainak elemeit építik be. Mintha máris kedvező következményei lennének a helyi tantervek és tananyagok készítésének, hiszen ezek eredményeiről igen szép esztergomi példák nyomán is meggyőződhetünk. Ha ezeket a dícséretes kezdeményezéseket szakmai-módszertani tanácsadással, tapasztalatcserék szervezésével, a szükséges anyagi feltételek megteremtésével, a kezdeményező iskolák és pedagógusok elismerésével támogatjuk, bizonyára számítani lehet a hon- és népismeret tanításának felvirágzására akkor is, ha nem kerül sor a jelenlegi tantervi keretek bővítésére.

3. Most térhetünk át arra, milyen *irányok* kínálkoznak a honismeretnek, a helytörténetnek az iskolai és iskolán kívüli művelésére. Azt szeretném ezen a ponton hangsúlyozni, hogy a nevelés tényezői, a gyermekekre irányuló hatóerők közül mennyire fontos a *pedagógus* szerepe. A honismereti oktatás elterjedése és sikere ugyanis nagyrészt a pedagógusokon múlik. A pedagógusok megnyerésének pedig többféle útja-módja, eszköze van. Akkor foglalkozik szívesen és eredményesen a helyi értékek közvetítésével, ha a legalább négy feltétel biztosítva van:

- a) megkapja ehhez az indítékot, vagyis az ilyen irányú nevelést fontosnak tartja;
- b) rendelkezik a helyismereti oktatáshoz megfelelő ismeretekkel és metodikával;
- c) be tudja illeszteni nevelési programjába a helyismereti témaköröket;
- d) hozzá tud jutni a szükséges taneszközökhöz.

Ezeknek a feltételeknek az együttes megléte több forrásból ered. Ahhoz például, hogy nevelési programjában helyet kapjon a helyismeret, a *kerettanterv* megfelelő kínálata, sugalmazása a legerősebb hatóerő, de sokat jelent az iskola nevelési programja, légköre, *értékválasztása*, valamint a társadalmi igény is. Érdekes módon most éppen az úgynevezett *globalizáció* jelensége értékeli fel a nemzeti, a regionális és a helyi értékeket. Egyre általánosabb a meggyőződés, hogy a gazdaságban a multinacionális cégek mellett megmaradáshoz kell hozzásegíteni a szerényebb hazai vállalkozásokat, a kultúrában pedig a kisebb népcsoportok azonosságtudatának erősítésével kell gazdagítani a közös európai műveltséget. A környezetvédelemre helyezett erőteljesebb nyomaték ugyancsak kedvez a lakóhelyi mikrovilág megismerésének, gondozásának. Ezt a gondolkodásmódot vehetjük alapnak a honismereti (helytörténeti, lakóhely-ismereti) nevelés kiterjesztéséhez.

Az iskolás életszakasznak meghatározó hatása van a szülőföldhöz való viszonyulás kialakulásában. A kisiskolás már kezdi felismerni lakóhelye mikrovilágának jellemzőit, a későbbi iskolafokokban pedig – a különféle tantárgyi ismeretek szerencsés integrálódása esetén – kiformalódik a személyiség, s eldől – érzelmi és értelmi elemekből összeszöve – abba mennyi fogékonyság és felelősség épül a szűkebb és a tágabb hon szeretetéből, az értük való feladatvállalásból. A nemzeti alaptanterv lehetőséget ad arra, hogy az iskolán belül (ha akarják) kialakíthassák a közéleti és a honismereti érdeklődés felkeltésé-

hez, alakításához a szükséges alkalmakat, kereteket, ezeket azonban nem alkalmazhatják az iskolán kívüli környezet bekapcsolása nélkül.

A tanár, a tanító, az óvodapedagógus *tehetsége és felkészültsége* nagyrészt *pótolhatja, ami a társadalmi környezetből, a tantervi keretektől hiányzik*, átsegítheti az ügyet azokon a nehézségeken, amelyek a tényanyag tartalmi vagy kódolási nehézségeiből következnek. Tudjuk gyakorlati tapasztalatból, hogy a pedagógus minden társadalmi közegben – akár a tanterv előírásaitól függetlenül, tankönyvek hiányában is – átadhatja tanítványainak azokat a tartalmakat, amelyeket az adott hely értékeiből átörökítendőnek ítél:

- megtaníthatja a szülőföld népdalait, játékeit, szokáselemeit az óvodások, kisiskolások ének- vagy testnevelés foglalkozásain;

- beviheti óráira a helyi költődéű költők, írók, művészek alkotásait;

- elviheti diákjait a közeli emlékhelyre (emlékműhöz, emléktáblához) vagy közgyűteménybe (könyvtárba, múzeumba, kiállításra);

- elolvastathatja települése nagy szülötteinek írásait, a róluk szóló irodalmat;

- gyűjtőmunkát végezteshet a gyerekekkel a családjuk, szomszédságuk körében a történelmi események (II. világháború, 56-os forradalom) emlékeiből, így a fiatalok élményszerűen jutnak ismeretekhez;

- színesítheti az egyetemes vagy magyar történelem eseményeinek és szereplőinek bemutatását helyi adalékokkal;

- alakíthatja a tanulók ízlését a díszítőművészet, az épített vagy természetes környezet helyben elérhető alkotásainak elemzésével;

- napközis foglalkozáson, erdei iskolában kipróbáltathatja a népi kismesterségek valamelyikét;

- pályamunkákat készíthet az érdeklődőkkel a lakóhely jellemzőiről;

- felfoghatóbbá teheti a nemzedékek egymást váltó sorának az életformában, a szokás- és hitvilágban bekövetkező változásait a közvetlen környezet példáján.

A legfrissebb európai törekvésekben is találunk a honismeret számára előnyös motívumokat. Hadd emlékeztessék arra, hogy 2000 márciusában az Európai Unió azt a stratégiai célt tűzte ki, hogy Európa a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudás alapú gazdasága legyen, ehhez pedig magasabb színvonalú oktatási és képzési rendszerekre van szükség, ezért az utóbbi években kidolgozták az egész életen át tartó tanulás alapképességeinek rendszerét. Kialakították – többek között – a mindenki által elsajátítandó, a későbbi tanulás sikerének alapját képező kulcskompetenciákra vonatkozó javaslatot. Fontos tudni, hogy ezek többnyire általános vagy keresztterületi kompetenciák, amelyek tehát függetlenek a tantárgyi rendszertől. A *kompetencia* – ebben az értelemben – készségek, ismeretek, adottságok és attitűdök együttesét jelenti. A *kulcskompetencia* elnevezés pedig arra utal, hogy annak döntő szerepe van a személyiség kiteljesítésében (kulturális tőke), az aktív állampolgári szerepvállalásban (társadalmi tőke), illetve a foglalkoztathatóságban (emberi tőke), ezért ezeket a kötelező oktatás, illetve képzés időszakában kell elsajátítani. A kulcskompetenciák nyolc területe közül valamennyi kínál több-kevesebb lehetőséget a honismeret-helytörténet bekapcsolására.

(1) Az *anyanyelvi kommunikáció* referenciakeretébe számos olyan ismeret, készség, attitűd illeszkedik, amely a honismereti tematikával összefügg; például a szókinccs gyarapítása, a kommunikáció típusaiban és eszközeiben való jártasság növelése. Kiemelten eredményesek lehetünk a nyelv és a kommunikációs formák időhöz, földrajzi, társadalmi és kommunikációs környezethez való kötöttségének és változatosságának felismertetésében, vagy például a nyilvánosság előtti magabiztos megszólalás attitűdjének fejlesztésében.

(2) Az *idegen nyelvi kommunikáció* honismereti vonatkozása elsősorban több nemzetiségű településeken érvényesül, de mindenütt elősegíthető a honismeret által a kulturális különbségek iránti fogékonyság.

(3) A *matematikai* kompetencia olyan attitűd meglétét igényli, amely tiszteli az igazságot, amely indokokat keres az állítások igazolására, amely hajlandóságot eredményez a mások véleményének indokolt, bizonyított elfogadására, illetve elutasítására. Az ezzel összefüggő természettudományi kompetenciák nyitottságot jelentenek a tudományos ismeretszerzésben, erre a honismereti tevékenység is ösztönöz.

(4) A *digitális* kompetencia az információs társadalom technológiáinak használatára való képességet jelenti, s a honismereti feltáró tevékenységben ezt sikeresen gyakorolni lehet.

(5) A *tanulás tanulása* referenciatartományának elemei a honismeretben kiválóan érvényesülnek, hiszen természetes módon alkalmazhatók, fejleszthetők azok a képességek, amelyek az önállóan és csoportban történő sikeres ismeretszerzéshez szükségesek. Tapasztalataink szerint a honismereti-helytörténeti témákkal való foglalkozás motivációit nem nehéz kialakítani, s ezek más területre is átvihetők, megerősítik a siker elérésére való képességbe vetett hitet. Előny, ha az ifjú emberek az életet gazdagító tevékenységként fogják fel a kutatómunkájuk során végzett tanulást, miközben erősödik alkalmazkodóképességük, rugalmasságuk.

(6) A *személyközi és állampolgári* kompetenciák kialakulásában, gyarapításában elsődrendű szerepet kaphat a honismeret. Ebbe a referenciakeretbe tartozik a másik ember vagy embercsoport iránti érdeklődés és tisztelet, az előítéletek leküzdése, de ehhez kapcsolódik a szülőföldről, a lakóhelyhez, a hazához való tartozás érzése, továbbá a közéleti szerepvállalás iránti érdeklődés, valamint a különböző vallási és etnikai csoportok értékrendjei közötti különbségek tiszteletben tartása.

(7) A *vállalkozói* kompetencia legfeljebb első hallásra idegen a honismerettől, de ha a kezdeményezőkézségre gondolunk, vagy arra, hogy a honismereti kutatótevékenység a tervezés, a szervezés, az elemzés, a kommunikáció, a cselekvés, az eredményekről való beszámolás, az értékelés és a dokumentáció készségeit is kialakítja, akkor lehetőségek tág tere nyílik meg ebben a vonatkozásban is.

(8) A *kulturális* kompetencia a gondolatok, érzések, művészi élmények kreatív befogadásának és kifejezésének fontosságát jelenti, ebben a honismeret igen-igen nagy lehetőséget ígér. Hiszen az emberiség alkotásainak megismerése, a lokális, a nemzeti és az európai kulturális örökség átélése a honismeret alapfeladata. Elérhető általa a kulturális kifejezés sokfélesége iránti nyitottság, valamint a különbözőség tiszteletével párosuló erős identitástudat.

A friss európai törekvésekről összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy megfelelő lehetőségeket nyitnak a honismeret iskolai és iskolán kívüli jelenlétéhez. Aki megismeri a szülőföld, lakóhely népének küzdelmes életét, az megtanulja,

- miképp kell alkalmazkodni a megváltozott viszonyokhoz,
- hogyan fejlesztheti a pozitív önérvényesítés képességét teljesítményre való törekvéssel,
- miféle nyitottsággal kell figyelni a belső és a külső világra,
- milyen magatartásra van szükség a másokkal való együttműködéshez,
- érzelmi kiegyensúlyozottság tesz képessé úrrá lenni a megerhelő, feszült helyzeteken,
- önismerettel vállalhat felelősséget tettéért, bontakoztathatja ki képességeit.

4. A honismeret kapcsán rendelkezésünkre álló eszközökre és a módszerekre ezúttal csak utalásszerűen térhetek ki. Sokat segíthet a *nyomatott könyv* formájú anyagok iskolai bevezetése. Az utóbbi években országszerte örvendően növekedett azoknak a helyi kiadványoknak a száma, amelyek tudatosan figyelembe veszik az iskolák igényeit, illetve közvetlenül az oktatásban való felhasználás céljából és szempontjai szerint készültek. Többféle válfajuk van jelen máris az iskolai gyakorlatban.

A leghasznosabbak a *munkáltató tankönyv* jellegű kiadványok, amelyek valamelyik iskolafokozatban az osztálykeretben folyó tanításban való közvetlen alkalmazásra készültek. Az ilyen könyv nagy értéke, hogy kézen fogja a tanulót, s bölcsen tanítva, gondolkodtatva, cselekedtetve viszi egyre közelebb a szülőföld, a lakóhely jellemzőinek szakszerű és élményszerű felismeréséhez. Ha az ilyen típusú helyi munkáltató tankönyvvel évről évre el tudják látni az egymást követő iskolás korosztályokat – amint arra Esztergomban jó példát mutatnak a „Szent István városa, Esztergom története” című gazdagon illusztrált helytörténeti tankönyvvel –, akkor ez tartalmi és módszertani szempontból egyaránt hatékony eszköz a tanulásban.

Szép példákat ismerünk egy másik műfaj, a *helyismereti olvasókönyv* vonatkozásában is. Ez a könyvtípus többnyire nem egy meghatározott korsztály speciális oktatására készül, hanem általánosabb célzatú: több tantárgy, iskolafokozat talál benne közös vagy önálló feldolgozásra alkalmas helytörténeti-helyismereti jellegű szövegeket, képeket.

Harmadik típus a helyismereti *tanulmánygyűjtemény*, amely az említett szövegyűjteményektől abban tér el, hogy nem történelmi dokumentumokat, eredeti forrásokat tartalmaz, hanem egy-egy kor vagy téma tudományos hitelű, de a szerényebb szakmai felkészültséggel rendelkező diákok számára is érthetően feldolgozott monografikus, elemző, szintetizáló tanulmányokat.

Megemlítendőek azok a *segédkönyvek*, amelyek nélkül nem lehet hozzáfogni egy-egy település múltjának és jelenének feldolgozásához. Ilyenek a bibliográfiák, a kronológiák, helyismereti lexikonok,

névtárak, statisztikai és egyéb adattárak. Külön csoportba kívánkoznak a *képeskönyvek*, amelyek a korábbi időknek és a jelennek rajzon, fotón megörökíthető arculatát őrzik meg számunkra. Régi képeslapokból több településen is összeállítottak kiadványt, amelyek kiváló szemléltetőanyagként szolgálnak, egyben leolvasható az ábrázolt valóság igen sok jellemző jegye, s maradandóbb hatású lehet a fiatalok körében az írott szövegnél. Becsesek a kéziratos *térképek* is, amelyekről máshonnan aligha nyerhető, helyhez kötött adatokat kapunk a táj jellemzőiről.

A tankönyv csak az egyik – bár fontos! – eleme a honismereti nevelés folyamatának, de nem pótolhatja a többi. Nem vállalja át a pedagógus munkáját, nem helyettesíti a nevelési programot, s nem válhat kizárólagos ismeretforrássá. Aki honismeretet tanít, honismereti könyvet állít össze, nem feledkezhet el a komplexitásról, amely a módszerekre is kihat. Hiszen miközben egy adott hely történeti folyamatait próbáljuk felmutatni, a tágabb, a nemzeti vagy európai keretekre is gondolnunk kell, hogy a rész és az egész viszonylatai valós kép kialakulását segítsék elő. Ideális esetben a pedagógus munkája és a tankönyv szerkezete egyaránt olyan módszereket sugalmaz, amelyek gondolkodásra, cselekvésre készítik a tanulót. Szükség van tehát önálló feladatokra – ami lehet adatgyűjtés, szövegértelmezés, csoportosítás, rajzolás, fényképezés, tárgykészítés, szerepjáték stb. –, ezek által élményszerűbb és maradandóbb az ismeretek elsajátítása.

Egyre általánosabb annak felismerése, hogy a honismeret egy fajta szellemi környezetvédelem, tehát a honismeret társadalmi közügy, s minden bizonnyal számíthat az önkormányzatok támogatására. A közös történelmi sors, a közös kultúra, a szellemi és tárgyi műveltség-javak feltárása mind az iskola tantárgyi keretei között, mind tanórán kívüli, önképzőköri vagy pedig iskolán kívüli egyesületi formában lehetőségek széles hálózatát kínálja, amelyekkel élni kell, élni érdemes.

„Nemzetemhez – bármely végzet adta közösséghez – azzal óhajtok tartozni, hogy vállalom”, írta Ilyés Gyula. Sorsközösséget azokkal tudunk vállalni, akik közel állnak hozzánk, akiknek ismerjük történelmi útját, műveltségbeli értékeit. Ebben rejlik a honismeret *nemzetnevelő* jelentősége. Illő tehát fáradozni eredményességéért, felkutatni az előrehaladás módjait, kicserelni a tapasztalatokat, friss ösztönzéseket magunkba fogadni. A fáradozás önmagában hordja jutalmát, hiszen üzeneteinket ifjú szívek, lelkes tekintetek hordozzák majd tovább.

Kováts Dániel

A HONISMERETI SZÖVETSÉG az 1996-ban elfogadott adózási törvény értelmében a 2007. évi állampolgársági adó 1%-ából **177 141 forint támogatást kapott**. A szövetség elnöksége és szerkesztőbizottsága megköszöni a támogatást, s azt, hogy egyetértve céljainkkal és törekvésainkkel, felajánlásával segítette munkánkat. Az összeget az **ifjúsági honismereti rendezvények (Ifjúsági Honismereti Akadémia, Iskola és honismeret tanácskozás, vetélkedők) szervezéséhez, valamint a Honismeret folyóirat** megjelentetéséhez használtuk fel.

*

Kérjük, aki továbbra is egyetért a Honismereti Szövetség célkitűzéseivel, a hazaszeretet elmélyítése, a hagyomány éltetése érdekében végzett munkánkkal, programjainkkal, folyóiratunk megjelentetésével, **2008. évi adója 1%-ának felajánlásakor** szíveskedjék **Honismereti Szövetségünket** megjelölni.

ADÓSZÁMUNK: 19624947-1-41

Segítő támogatását nagyra értékeljük és hálás szívvel köszönjük!